

Μάθημα: Φιλοσοφία Ψυχολογία

Επιστολή 4η

Γρηγόριος Φιλ. Κωσταράς

Ομ. Καθηγητής της Φιλοσοφικής Σχολής του ΕΚΠΑ

τ. Πρόεδρος του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού
& του Κοινωφελούς Ιδρύματος «Ερρίκος Ντυνάν».

ΠΡΟΣ ΓΟΝΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

Ἐπιτρέπονται οἱ σωματικές ποινές ἢ μόνον οἱ ἠθικές; Εἶναι παιδαγωγικὸ μέσο τὸ «ξύλο»; Μήπως ὁ φόβος κρύβει μορφωτικὸ στοιχεῖο; Ἀληθεύει, πράγματι ὅτι ὁ «μὴ δαρεῖς οὐ παιδεύεται;». Οἱ σωματικές ποινές δὲν εἶναι ἀποτελεσματικές, οὔτε βοηθοῦν στὴ διαμόρφωση τοῦ χαρακτήρα τῶν παιδιῶν. Ἐπαναλαμβανόμενες μάλιστα ὀδηγοῦν σὲ «ἀνοσία». Οἱ σωματικές ἐξ ἄλλου ποινές δὲν ἀπειλοῦν μόνον τὴ σωματικὴ ἀκεραιότητα τοῦ παιδιοῦ ἀλλὰ θίγουν τὴν ἀξιοπρέπειά του, προσβάλλουν τὴν προσωπικότητά του, καταστρέφουν τὸ ἐλεύθερο φρόνημά του καὶ ζυμώνουν τὸν αὐριανὸ δοῦλο ἢ «εἰπαναστάτη» ὅπωςδήποτε πάντως ἀφυπνίζουν τὶς ἐνδιάθετες ἀντικοινωνικὲς ροπές.

Μία συνεπὴς καὶ προσεκτικὴ ἀγωγή τόσο στὸ σπίτι ὅσο καὶ στὸ σχολεῖο δὲν χρειάζεται νὰ καταφύγει σὲ σκληρὲς ἠθικὲς καὶ ἰδιαίτερα σὲ σωματικὲς ποινές. Ὁ τρόπος καὶ τὸ παράδειγμα παιδεύουν. Κάθε λόγος ἢ πράξις παιδευτικὴ, γιὰ νὰ ἔχει κατευθύνουσα ἐπίδραση, χρωματίζεται ἀπὸ τὴν ψυχραὶμνη λογικὴ καὶ τὴν ἀπέραντη στοργὴ τῶν γονέων καὶ δὲν ἐπηρεάζεται κατὰ τὴν ἐξαγγελία καὶ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἀπὸ τὴ φόρτιση τῶν συνθηκῶν ἢ τὴν πληθὺ τῶν προβλημάτων. Κάποτε ἔχει λίγη σημασία τὸ «τί» θὰ πεῖ κανεὶς καὶ περισσότερη τὸ «πῶς» θὰ τὸ ἐκφράσει ἢ θὰ τὸ ἐμπραγματώσει. Τὸ παράδειγμα, τώρα, εἶναι ἡ ὑπέριστα καὶ ὑπέριστα ἀποτελεσματικὴ μέθοδος διδασχῆς. Τὰ παιδιά βέβαια φέρουν ἔμφυτο τὸ γονεϊκὸ ἀρχέτυπο.

Ὅμως αὐτὸ τὸ ἀρχέτυπο οἰκοδομεῖται σὲ πρό-

τυπο και γίνεται ειδωλο και ινδαλμα, όταν η συνεπεια και η συνεση συνοδεύει τα λόγια των γονέων. Όταν, αντιθέτως, λείπει το ήθικò παράδειγμα βίου των γονέων, τότε το άγαλμά τους συντριβεται μέσα στην ψυχή του παιδιού και πέφτει σε έρειπια: το πρότυπο μεταβάλλεται σε κακέκτυπο, οί γονείς παύουν να είναι οί φωτεινοί όδοδεικτες.

* *

Είναι, ώστόσο, γνωστό ότι η παλαιότερη παιδαγωγική αντίληψη δέν απέριπτε τις σωματικέσ ποινέσ, γιατί θεωρούσε πώς αυτές είναι τελεσφόρες. Έτσι η ποινή του ραβδισμού ή της φάλαγγας ακόμη είχαν εύρεία διάδοση. Κατάλοιπα αυτής της αντίληψεως υπάρχουν και σήμερα και μάλιστα σε μια από τις πλέον ανεπτυγμένες και δημοκρατούμενες χώρες, όπως είναι η Άγγλία. Στην όποια πριν από μερικά χρόνια είχε εκσπάσει σάλος, διότι μια υπερβολικά «ευγενής» μεταχείριση στο Κολλέγιο είχε στείλει στο νοσοκομείο το σημερινό διάδοχο του θρόνου Κάρολο! Παράδοση αιώνων που απαιτεί τα θύματά της.

Στη Βίβλο και ειδικώτερα στη «Σοφία Σειράχ» διαβάζουμε: «Όποιος αγαπᾷ το γιό του, τον μαστιγώνει... Ό αδάμαστος ίππος αποβαίνει δυσχαλίνωτος και ό ασύδοτος γιός καταντᾷ απότομος. Συνήθισέ τον να είναι υποχωρητικός από τα πρώτα του χρόνια: Ό αγαπῶν τον υιόν αυτού, ενδελεχήσει μαστιγας αυτῶ... Ίππος αδάμαστος αποβαίνει σκληρός και υιός ανειμένος εκβαίνει προαλής. Κάμψον

τόν τράχηλον αὐτοῦ ἐκ νεότης» (κεφ. NB'). Ἡ Βυζαντινὴ ἐποχὴ δύσκολα ἀπέφευγε τέτοιες μεθόδους ἀγωγῆς: «Ἄρξον, χεῖρ μου ἀγαθὴ, μάθε γράμματα καλά, μὴ δαρθῆς καὶ παιδευθῆς καὶ εἰς τὸν φάλαγγα βαλθῆς!», ἐφέλλιζε κάθε παιδί ποῦ ξεκινοῦσε γιὰ τὸ σχολεῖο. Ἔπρεπε νὰ σημειωθεῖ μεγάλη ἐξελικτικὴ διαδικασία καὶ ἀληθινὴ πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ ἐπανάσταση, γιὰ νὰ φθάσουμε στὴ σύγχρονη παιδαγωγικὴ ἀντίληψη, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία τὸ «ξύλο» δὲν φαίνεται «νὰ βγῆκε ἀπὸ τὸν Παράδεισο».

* *

Καθὼς τὸ παιδί προχωρεῖ στὴν ψυχοσωματικὴ καὶ πνευματικὴ του ἐνηλικίωση, οἱ γονεῖς ὀφείλουν νὰ ἀνοίγουν τὸ δρασκελισμὸ τους, νὰ ἐνωτίζονται τὶς ἀλλαγές τῶν καιρῶν, νὰ συλλαμβάνουν τὰ αἰτήματα καὶ τὰ μηνύματα τῶν ἐποχῶν, νὰ κατανοοῦν τὰ προβλήματα καὶ τὶς ποικίλες ἀνάγκες τοῦ παιδιοῦ. Ὁ Ἄ. Ἄντλερ μὲ τρόπο ἀπλὸ καὶ διδακτικὸ, διὰ στόματος νηπίου, θὰ πεῖ: «Μάνα, μὴν ξεχνᾶς πόσο γρήγορα μεγαλώνω. Θὰ πρέπει νὰ σοῦ εἶναι δύσκολο νὰ κρατήσεις τὸ ἴδιο βῆμα μὲ μένα ἀλλὰ προσπάθησε σὲ παρακαλῶ».

* *

Τὴν ἴδια αὐτὴ ἀνάγκη τοῦ συσχηματισμοῦ, τῆς προσαρμογῆς καὶ συμπαραστάσεως τῶν γονέων ὑπογραμμίζει μὲ φράσεις ποιητικῆς καὶ βαθύτατα συμβολικῆς ὁ Χ. Γκιμπράν: «Μπορεῖς, πατέρα, νὰ φιλοξενήσεις τὸ σῶμα τους, ἀλλὰ ὄχι τὴν ψυχὴ

τους, γιατί ή ψυχή τους κατοικεί στον οίκο του αὔριον, τὸ ὁποῖο σὺ δὲν μπορεῖς νὰ ἐπισκεφθεῖς, οὔτε κἄν στὰ ὄνειρά σου... Γιατί ή ζωή δὲν πηγαίνει ποτὲ πρὸς τὰ πίσω καὶ δὲν χαζεύει ποτὲ στὸ χθές»! Ἡ ἐναρμόνιση πρὸς τὸ ρυθμὸ τῆς ζωῆς καὶ ή ἐπικοινωνία τῶν γονέων στὸ ψυχικὸ καὶ πνευματικὸ ἐπίπεδο τοῦ παιδιοῦ εἶναι ἄκρως βοηθητικὴ γιὰ τὴν ὁμαλή του πορεία. Ἐδῶ οἱ γονεῖς πρέπει νὰ λάβουν σοβαρὰ ὑπ' ὄψη ὅσα ἀπὸ μιὰ ἄλλη, πολὺ εὐρύτερη σκοπιά, ὑποδεικνύει ὁ Κίρκεγκωρ σχετικὰ μὲ τὸ ρόλο τοῦ κήρυκα, τοῦ δασκάλου, τοῦ ἐξομολόγου καὶ φυσικὰ τοῦ πνευματικοῦ ὁδηγοῦ:

«Εἶμαι ἴσως ὁ Ἀπόστολος; Ἀποτρόπαιο· γιὰ ἓνα τέτοιο χαρακτηρισμὸ οὐδέποτε ἔδωκα ἀφορμὴ· εἶμαι ἓνας φτωχός, ἀσήμαντος ἄνθρωπος. Εἶμαι τότε ὁ διδάσκαλος, ὁ παιδαγωγός; Ὁχι οὔτε τοῦτο εἶμαι. Εἶμαι ὁ συμμαθητής».

* *

Αὐτὴ ή προσέγγιση τοῦ παιδιοῦ, ή ἐπὶ ἴσοις ὅροις, δημιουργεῖ φιλικώτατη ἀτμόσφαιρα καὶ πολὺ ἀνθρώπινες σχέσεις ἀνάμεσα στοὺς γονεῖς καὶ τὰ παιδιά· ή θέρμη τῶν συναισθημάτων τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ σεβασμοῦ αὐξάνει· οἱ γονεῖς ἐμφανίζονται -καὶ εἶναι τῷ ὄντι- φωτισμένοι καὶ ἐπίκαιροι ὁδηγοί. Ἡ τόσο γόνιμη σκέψη τοῦ Ἄντλερ θὰ γίνεῖ μάλιστα ἐδῶ πιὸ ριζοσπαστικὴ: λάθη δὲν κάνουν μόνο τὰ παιδιά· λάθη κάνουν καὶ οἱ γονεῖς - ἐμεῖς πιστεύομε ὅτι λάθη κάνουν κυρίως οἱ γονεῖς καὶ ὅτι τὰ παιδιά ἔχουν ἀτελεύτητες δυνατότητες, ὅτι εἶναι

άνοιχτά σέ όλες αυτές τις δυνατότητες. Ἡ τάση τῶν γονέων νά ώραιοποιοῦν τά πράγματα, νά ἐξιδανικεύουν καί νά ἡρωοποιοῦν τοὺς ἑαυτοὺς τους δέν βρίσκει ἀνταπόκριση στίς ψυχές τῶν παιδιῶν καί πολὺ ὀδυνῶνται, ὅταν διαπιστώνουν τίς ἀτέλειες τῶν γονέων:

«Μάνα, μὴ προσπαθεῖς νά μὲ κάνεις νά πιστεύσω, πῶς εἶσαι τέλεια ἢ ἀλάνθαστη. Εἶναι μιὰ δυσάρεστη ἔκπληξη γιὰ μένα, ὅταν ἀνακαλύπτω ὅτι δέν εἶσαι οὔτε τὸ ἓνα οὔτε τὸ ἄλλο!» Ἡ ὀξύτατη περιέργεια καί ἡ εὐρηματικὴ δύναμη τοῦ παιδιοῦ πολὺ γρήγορα διαπιστώνουν καί τίς ἠθικὲς καί τίς γνωστικὲς ἀτέλειες τῶν γονέων. Πρὶν τοῦτο συμβεῖ ἡ γονεϊκὴ ἀγωγή ὀφείλει νά ὁμολογήσει ὅτι «οὐδεὶς τέλειος, εἰ μὴ εἷς: ὁ Θεός».

*
* *

Εἶναι θέμα, τώρα, μεγάλης καλλιέργειας, ἀλλὰ καί παιδευτικῆς στρατηγικῆς ἢ ἀναγνώριση ἐκ μέρους τῶν γονέων τῶν σφαλμάτων τους γενικώτερα. Παρόμοια ὁμολογία στερεώνει τὴ θέση τῶν γονέων καί κραταίώνει τὴν παιδικὴ ἐμπιστοσύνη πρὸς αὐτούς. Τοῦτο θέλει νά βεβαιώσῃ ὁ μικρὸς στὴν «Ἐπιστολὴ πρὸς τὴ Μητέρα»: «Μὴ διανοηθεῖς ποτὲ πῶς θά πέσει ἡ ὑπόληψή σου, ἂν μοῦ ζητήσεις συγνώμη. Μιὰ τίμια ἀναγνώριση ἑνὸς λάθους σου μοῦ δημιουργεῖ πολὺ θερμὰ συναισθήματα ἀπέναντί σου». Αὐτὸ σημαίνει ἀκόμη ὅτι καί τὸ παιδί σὲ περιπτώσεις - ἀναπόφευκτες ἄλλωστε στὴ ζωὴ - λαθῶν του, θά ὁμολογεῖ τὰ σφάλματά του

και θα αναλαμβάνει και τις τυχόν εθδνες που προ-
κύπτουν από αυτά. Έτσι όμως θα έχει επιτευχθεί
το πολυτιμότερο:

Θα οδηγηθεί ο νέος - και αργότερα ο ώριμος -
σε μια βαθειά και κοφτερή αυτογνωσία.

* * *

Ένα από τα βαρεια λάθη της γονεϊκής αγωγής
είναι ο ποταμός των υποσχέσεων προς τα παιδιά
είτε για να συγκρατηθούν σε νόμιμο επίπεδο συμπε-
ριφορᾶς είτε για να επιτύχουν υψηλή απόδοση στα
μαθήματά τους. Ίδιαίτερα βλαπτικές είναι οι υλικές
επιβραβεύσεις, γιατί κάνουν το παιδι απαιτητικό,
σκληρό, κυνικό και ανενδοίαστο. Για κάποιες μά-
λιστα υποσχέσεις που δεν τηρούνται παραπονείται
το παιδί: «Μη μου δίνεις επιπόλαιες υποσχέσεις.
Νοιώθω πολύ περιφρονημένος, όταν δεν τις κρατάς».
Η παιδική ειλικρίνεια, ο αθρομητισμός, ο ένθου-
σιασμός, ο ακατάσχετος δυναμισμός έγγυώνται μια
καρπερή και εϋχυμη, χρηστή και έναρετη άνοδική
έξέλιξη και σε μια υψηλή αυτοσυνειδησία.

Χαρά στο παιδι που έχει γονεις οι οποίοι θα το
κατευθύνουν σε μια τέτοια αυτοσυνειδησία, ή οποία
θα του επιτρέπει να επαναλαμβάνει με πίστη τα
λόγια του Κίρκεγκωρ: «Έγώ δεν άμφιβάλλω για
την αιώνια ευδαιμονία κανενός· ο έαυτός μου είναι
έκείνος, για τον όποιον αγωνιῶ»!